

Κρίση και λιτότητα. Υπάρχει εναλλακτική λύση;¹

του Γιάννη Μηλιού²

1. Όψεις της ευρωπαϊκής κρίσης, πολιτικές λιτότητας και παγκόσμιες ανισοροπίες

Μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008, η διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης έχει εισέλθει στη δεύτερη, λιγότερο αισιόδοξη φάση της. Χαμηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης, αποπληθωρισμός, μια απότομη αύξηση του δημόσιου χρέους πολλών ευρωπαϊκών χωρών, κρίσεις στο τραπεζικό σύστημα διαφόρων χωρών ήταν ορισμένες από τις πιο εντυπωσιακές εξελίξεις. Οι κυβερνήσεις και οι πολιτικοί και οικονομικοί θεσμοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και την Ευρωζώνη (ΕΖ) προσανατολίστηκαν προς τις περιοριστικές πολιτικές λιτότητας για να ελέγξουν τις επιπτώσεις της κρίσης.

Η λιτότητα θεωρείται ότι είναι το κατάλληλο πλαίσιο για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας μέσω της «εσωτερικής υποτίμησης» των μισθών, η οποία θα εκφραστεί στη μείωση των τιμών των εμπορεύσιμων αγαθών, και κατά συνέπεια σε ένα θετικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και μια διαδικασία ανάπτυξης με εξαγωγικό προσανατολισμό. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τον Χειμώνα 2015,³ το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τόσο της ΕΕ όσο και η ΕΖ έχει βελτιωθεί για όλες τις χώρες κατά τα τελευταία

1 Εισήγηση στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Λογιστική, Ελεγκτική και Διεθνείς Συναλλαγές», ΤΕΙ ΑΜΘ, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, Καβάλα 15/1/2016.

2 Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Ε. Μ. Πολυτεχνείο.

3 http://ec.europa.eu/danmark/documents/alle_emner/finanser/wf15ee1_en.pdf

χρόνια και αναμένεται να φθάσει το 3,0% του ΑΕΠ της ΕΖ το 2016, με τη Γερμανία να διατηρεί το προβάδισμα, με πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών στο 8% του ΑΕΠ.

Όπως όμως ήδη σημειώσαμε, αυτή η φαινομενικά θετική έκβαση συμπίπτει με αρνητικές επιδόσεις όσον αφορά τους περισσότερους άλλους ζωτικής σημασίας δείκτες της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης:

Η ανεργία στην ΕΕ και την ΕΖ έχει αυξηθεί μετά τη χρηματοπιστωτική κατάρρευση του 2008 περισσότερο από ό,τι στις άλλες περιοχές του αναπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου, παραμένοντας πάνω από το 11% (σε σύγκριση με 5,0% στις ΗΠΑ και 3,3% στην Ιαπωνία), παρά την όποια ήπια βελτίωση μετά το 2013.

Οι ρυθμοί μεγέθυνσης του ΑΕΠ παραμένουν κάτω από το 0,5% (σε σύγκριση με 3,5% στις ΗΠΑ και 1,3% στην Ιαπωνία).

Ο πληθωρισμός (Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή) προσέλαβε σχεδόν μηδενικές τιμές στην ΕΖ το 2015 (0,2% έναντι στόχου 2,0%), παγιδεύοντας τις επενδύσεις και την μεγέθυνση.

Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, η κρίση δημόσιου χρέους στην ΕΖ δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τις μεθόδους που υπονοεί η στρατηγική της λιτότητας, δηλαδή αύξηση των πρωτογενών πλεονασμάτων και των εσόδων από ιδιωτικοποιήσεις. Ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ στις χώρες-μέλη της ΕΖ αυξάνεται τα τελευταία χρόνια, και αυτό συμβαίνει κυρίως για τις υψηλότερα χρεωμένες χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Κύπρος, το Βέλγιο, η Ισπανία και η Γαλλία.⁴

⁴ Eurostat Statistics Explained. Structure of Government Debt, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Structure_of_government_debt&stable=0&redirect=no Βλ. επίσης τον Πίνακα 2.

Η λιτότητα έχει επικριθεί ως παράλογη πολιτική, η οποία επιδεινώνει περαιτέρω την οικονομική κρίση, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο: πτώση της ενεργού ζήτησης, ύφεση, υπερχρέωση. Επιπλέον, οι ευρωπαϊκές πολιτικές λιτότητας έχουν κατηγορηθεί ότι σύρουν την παγκόσμια οικονομία σε ύφεση και σε παγίδα ρευστότητας, λόγω της όξυνσης των παγκόσμιων ανισορροπιών που προκαλεί η ευρωπαϊκή εμμονή στη λιτότητα. Όπως υποστήριξε ο νομπελίστας Πωλ Κρούγκμαν:

«Αυτή τη στιγμή, τα γερμανικά 5-ετή ομόλογα προσφέρουν μηδενική απόδοση – μια ακράδαντη σιωπηρή πρόβλεψη ότι η Ευρώπη θα είναι σε παγίδα ρευστότητας για το άμεσο μέλλον [...] οι επενδυτές βλέπουν τόσο λίγο την ύπαρξη κερδοφόρων επενδυτικών ευκαιριών που είναι πρόθυμοι να πληρώσουν τη γερμανική κυβέρνηση για να προστατέψουν την περιουσία τους, και περιμένουν κάτι σαν 0,3 τοις εκατό πληθωρισμό κατά τη διάρκεια των επόμενων πέντε ετών, το οποίο βρίσκεται σε καταστροφικό βαθμό κάτω από το στόχο».⁵

Δεδομένου ότι μετά την οικονομική κατάρρευση του 2008, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών των ΗΠΑ μειώθηκε κατά περισσότερο από 50% (από -5,0% του ΑΕΠ το 2007 σε -2,2% το 2014), το πλεόνασμα στις τρέχουσες συναλλαγές της Ιαπωνίας έχει σχεδόν εξαφανιστεί (από 4,9% του ΑΕΠ το 2007 σε 0,5% το 2014), ενώ το πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών της Κίνας μειώθηκε σημαντικά (από 10,0% του ΑΕΠ το 2007 σε 1,9% το 2014),⁶ τα πλεονάσματα στο

⁵ Paul Krugman: “Europe’s Trap”, *The New York Times*, January 5, 2015.

http://krugman.blogs.nytimes.com/2015/01/05/europes-trap/?_r=0

⁶ The World Bank, “Current account balance (% of GDP”:
<http://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS> Επίσης Ricardo J. Caballero, Emmanuel Farhi and Pierre-Olivier Gourinchas: “Global Imbalances and Currency Wars at the ZLB”, Draft Paper,

ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της ΕΖ, που θεωρείται ότι προκύπτουν λόγω των πολιτικών λιτότητας, θεωρούνται ως ο κύριος μηχανισμός που προκαλεί τις παγκόσμιες οικονομικές ανισορροπίες.

Ως θεραπεία για τον φαύλο κύκλο λιτότητα-ύφεση-χρέος-παγκόσμιες ανισορροπίες, πολλοί διακεκριμένοι οικονομολόγοι υποστηρίζουν την ανάγκη για αλλαγή της ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής, μέσα από την εγκατάλειψη της λιτότητας, την αύξηση των δημοσίων δαπανών και τον περιορισμό των γερμανικών και ευρωπαϊκών πλεονασμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (εξωτερικό εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών). Μια αύξηση των μισθών στη Γερμανία (και την Ευρώπη) θα έπρεπε να αποτελέσει το σημείο εκκίνησης αυτής της αλλαγής πολιτικής. Ο πρώην Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου των Διοικητών της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ (Fed), Μπεν Μπερνάνκι, έθεσε το ζήτημα ως εξής:

«Οι Γερμανοί εργαζόμενοι αξίζουν μια ουσιαστική αύξηση μισθών, και η συνεργασία της κυβέρνησης, των εργοδοτών και των συνδικάτων θα μπορούσε να επιτρέψει κάτι τέτοιο. Οι ψηλότεροι γερμανικοί μισθοί θα επιτάχυναν την προσαρμογή του σχετικού κόστους παραγωγής και την αύξηση του εγχώριου εισοδήματος και της κατανάλωσης. Και τα δύο θα έτειναν να μειώσουν το εμπορικό πλεόνασμα».⁷

October 22, 2015. <http://economics.mit.edu/files/10839>

⁷ Ben Bernanke, “Germany’s trade surplus is a problem”, April 3, 2015, Brookings Institution, <http://www.brookings.edu/blogs/ben-bernanke/posts/2015/04/03-germany-trade-surplus-problem>

Πολλοί είναι οι οικονομολόγοι που έχουν ακριβώς την ίδια άποψη. Ένα παράδειγμα: «Η Ευρωζώνη πρέπει να αντιμετωπίσει τις εσωτερικές και εξωτερικές ανισορροπίες της πιο σοβαρά. Αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί με τη δημοσιονομική εξυγίανση, τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και τις υποτιμήσεις. Θα πρέπει να λάβει χώρα όχι απλώς μια δημοσιονομική επέκταση στις χώρες που μπορούν να το αντέξουν οικονομικά περισσότερο, αλλά επίσης μια συνεχής άνοδος των μισθών στο σύνολο της ζώνης του ευρώ, για να τονωθεί η εγχώρια ζήτηση», Shahin Vallée: “How the Eurozone Exports Deflation.

Ωστόσο, αυτές οι προσεγγίσεις δύσκολα μπορούν να εξηγήσουν γιατί οι υποτιθέμενα «παράλογες» ή «εσφαλμένες» πολιτικές λιτότητας και δημοσιονομικής συρρίκνωσης, διατηρούνται παρά τις «αποτυχίες» τους.

Για παράδειγμα, το Υπουργείο Οικονομικών της νέας ελληνικής κυβέρνησης που προέκυψε από τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015, δημοσίευσε τον Απρίλιο 2015 το *Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2015*, όπου εξυμνούνται τα αποτελέσματα των προηγούμενων Μνημονίων με τις εξής διατυπώσεις:

«Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα προχώρησε σε πρωτοφανή οικονομική προσαρμογή με στόχο αφενός την βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών, αφετέρου την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας [...] Οι διαρθρωτικές αλλαγές στοχεύουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους και στην αποτελεσματική λειτουργία των αγορών [...] όπως η συγκράτηση του κόστους της συνταξιοδοτικής ασφάλισης και ο εξορθολογισμός του συστήματος υγείας, η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου της αγοράς εργασίας, η απελευθέρωση των κλειστών επαγγελμάτων και η εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος [...] Η στροφή προς ένα αναπτυξιακό υπόδειγμα με εξωστρεφή προσανατολισμό, φαίνεται να επιτυγχάνεται το 2013 και το 2014, όπου το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών κατέγραψε πλεονάσματα ύψους 0,6% και 0,9% του ΑΕΠ αντίστοιχα».⁸

Fiscal devaluation without wage growth will trigger bad side effects both at home and abroad”, *The Wall Street Journal*, November 5, 2015.

<http://www.wsj.com/articles/how-the-eurozone-exports-deflation-1446757311>

⁸ Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2015. Συντονίστηκε από το Συμβούλιο Οικονομικών Εμπειρογνομόνων του Υπουργείου Οικονομικών σε συνεργασία με τα Υπουργεία Εσωτερικών και

Σε επόμενη ενότητα, θα προσπαθήσω να διαμορφώσω μια πρώτη απάντηση στο παράδοξο της εμμονής στις πολιτικές λιτότητας παρά τα αρνητικά τους αποτελέσματα αναφορικά με την οικονομική μεγέθυνση, την ανεργία, την κοινωνική συνοχή. Προηγουμένως χρειάζεται όμως να εξετάσουμε κριτικά το βασικό επιχείρημα των οπαδών της λιτότητας και της «εσωτερικής» (ή και νομισματικής) υποτίμησης: Ότι «ανταγωνιστικότητα» σημαίνει αποκλειστικά (ή έστω κυρίως) θετικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

2. Λιτότητα και «ανταγωνιστικότητα»

Η στρατηγική της λιτότητας και των μεταρρυθμίσεων που προμοδοτούνται εν μέσω ύφεσης σε ολόκληρη την Ευρώπη στηρίζεται σε μια (κατ' ανάγκην) λανθασμένη θεωρητική ερμηνεία της ευρωπαϊκής κρίσης. Εστιάζει στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (εμπόριο υλικών αγαθών και υπηρεσιών) και θεωρεί το Ισοζύγιο Κεφαλαιακών Κινήσεων ως απλή αντανάκλαση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Στη βάση αυτή υποστηρίζει πως ένα θετικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών σημαίνει αυξημένη ανταγωνιστικότητα, ενώ αντίθετα ένα αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μειωμένη ανταγωνιστικότητα.

Για να το πούμε με απλά λόγια, στο επίπεδο της παγκόσμιας οικονομίας, οι ΗΠΑ ή η Βρετανία, με λόγο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών προς ΑΕΠ το 2014 -2,2% και -5,8% αντίστοιχα, θα πρέπει να θεωρούνται μη ανταγωνιστικές χώρες ενώ η Κίνα ανταγωνιστική.

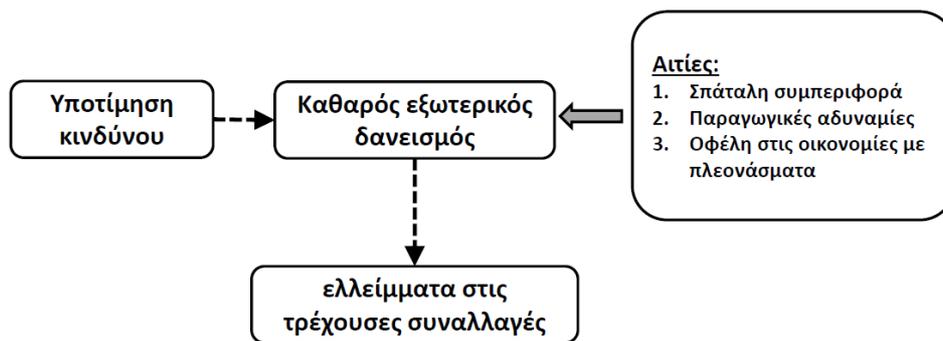
Η επίσημη αυτή νεοφιλελεύθερη προσέγγιση υποστηρίζει πως όταν κάποιες οικονομίες αντιμετωπίζουν ελλείμματα στις τρέχουσες Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Πολιτισμού Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παραγωγικής Ανασυγκρότησης Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Οικονομίας Υποδομών Ναυτιλίας και Τουρισμού και το Υπουργείο Εργασίας. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/nrp2015_greece_el.pdf

συναλλαγές, αυτό συμβαίνει διότι ο ιδιωτικός ή ο δημόσιος τομέας (ή αμφότεροι) επιδίδονταν σε καθαρό εξωτερικό δανεισμό (και άρα αρνητικά επίπεδα αποταμίευσης). Πρόκειται για έναν προσχηματικά ηθικιστικό τρόπο σκέψης, που θεωρεί ότι οι οικονομίες με ελλείμματα είναι «σπάταλες», «ανεύθυνες», «ανεξέλεγκτες», ξοδεύουν «περισσότερα από όσα παράγουν».

Αρνητικές τιμές στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών θεωρούνται ως αποτέλεσμα καταναλωτικών δαπανών (βελτίωση του βιοτικού επιπέδου) που υπερβαίνουν τις παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας. Με αυτό το σκεπτικό, το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών οφείλεται στο ότι ο υπερβολικός εξωτερικός δανεισμός ενθαρρύνει την εσωτερική ζήτηση σε επίπεδα που ξεπερνούν την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας, ή, εναλλακτικά, αποκρύπτει τις δομικές καθυστερήσεις στην ανταγωνιστικότητα και στην παραγωγικότητα. Σύμφωνα με την ίδια πάντα συλλογιστική, η συμμετοχή στην ΕΖ διευκόλυε τον εξωτερικό δανεισμό και άρα συνέβαλε στην υποτίμηση των κινδύνων της υπερχρέωσης.

Για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης και την εξισορρόπηση στις τρέχουσες συναλλαγές επιβάλλονται αποπληθωριστικές πολιτικές στις χώρες με ελλείμματα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη συμπίεση των μισθών και των δημοσίων δαπανών (άρα των κοινωνικών παροχών) και την ιδιωτικοποίηση δημοσίων αγαθών. Η ύφεση που προκαλείται από τα μέτρα που υιοθετούνται αποτελεί το βασικό μέσο που θα υποκινήσει τις απαραίτητες «μεταρρυθμίσεις» και θα επαναφέρει τις «σπάταλες χώρες» στο σωστό δρόμο της οικονομικής «αρετής». Η λογική της πολιτικής επιλογής για την ύφεση εκφράζεται συνοπτικά στο επόμενο σχήμα:

Σχήμα 1 Η «επίσημη» ερμηνεία της κρίσης

Η επίσημη νεοφιλελεύθερη θεώρηση περί κρίσης αγνοεί όμως τη δυναμική του σύγχρονου καπιταλισμού. Αγνοώντας το ισοζύγιο κεφαλαιακών κινήσεων αντιμετωπίζει τη χρηματοπιστωτική πλευρά της ταυτότητας του Ισοζυγίου Πληρωμών ως παθητική αντανάκλαση του εμπορικού ισοζυγίου ή των αυτόνομων επενδυτικών αποφάσεων δημόσιων και ιδιωτικών οικονομικών παραγόντων. Αυτή η συλλογιστική αγνοεί την πραγματική λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τον ιδιαίτερο ρόλο που διαδραματίζει στο σύγχρονο καπιταλισμό.

Προκύπτει μια εντελώς διαφορετική ερμηνεία της κρίσης αν λάβουμε υπόψη την αυτονομία του χρηματοπιστωτικού ισοζυγίου που δεν είναι απλό παραπροϊόν των τάσεων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών). Η χρηματοπιστωτική πλευρά του ζητήματος δεν πρέπει να υποτιμάται σε μια εποχή με υψηλές διεθνείς χρηματιστικές ροές. Αυτό δίνει αναγκαστικά μια άλλη διάσταση στη συζήτηση.

Οι δύο διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις για την κρίση μπορεί να παρουσιασθούν συνοπτικά με βάση την ακόλουθη ταυτότητα του ισοζυγίου πληρωμών. Για λόγους απλοποίησης θα θεωρήσουμε ότι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών CA είναι ταυτόσημο με τις καθαρές εξαγωγές (το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών, NX). Σύμφωνα με τους διεθνώς χρησιμοποιούμενους συμβολισμούς, Y είναι το Καθαρό Εγχώριο

Προϊόν, C η συνολική (ατομική) κατανάλωση, I οι καθαρές ιδιωτικές επενδύσεις και G οι δημόσιες δαπάνες.

$$Y - (C + I + G) = NX \equiv CA = S_H + S_F + PB \quad (1)$$

Ας εξετάσουμε τώρα τη δεξιά πλευρά της παραπάνω ταυτότητας: S_H είναι η καθαρή αποταμίευση των νοικοκυριών, S_F είναι η καθαρή αποταμίευση των επιχειρήσεων και PB η καθαρή αποταμίευση του δημόσιου τομέα.

Οι καθαρές αποταμιεύσεις είναι ως απόλυτο μέγεθος ίσες με την καθαρή εκροή κεφαλαίου στο εξωτερικό K (που σημαίνει αγορά αλλοδαπών περιουσιακών τίτλων [$S_H + S_F + PB$] + $K = 0$). Είναι προφανές πως όταν οι καθαρές αποταμιεύσεις είναι αρνητικές, έχουμε εισροή καθαρού κεφαλαίου από το εξωτερικό.

Η εισροή κεφαλαίου από το εξωτερικό δεν είναι δείγμα χαμηλής ανταγωνιστικότητας. Αντίθετα προϋποθέτει ένα ψηλό σε διεθνή σύγκριση ποσοστό κέρδους της εγχώριας οικονομίας και επομένως αυξημένες προσδοκίες αποδόσεων και για τους χρηματοπιστωτικούς τίτλους των εγχώριων επιχειρήσεων (επενδύσεις χαρτοφυλακίου).

Για να αναδείξουμε αυτή την πλευρά, πρέπει να αναδιατυπώσουμε την ταυτότητα (1) ως εξής:

$$\text{καθαρή εισροή κεφαλαίων} = \text{καθαρές εισαγωγές εμπορευμάτων} \quad (2)$$

Η αιτιότητα σε αυτή την ταυτότητα είναι δομική: Καθορίζεται από τη δυναμική της καπιταλιστικής συσσώρευσης (καπιταλιστικής ανάπτυξης) και τον τρόπο που αυτή αντανάκλαται στη λειτουργία των χρηματαγορών. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ευθείες αιτιακές σχέσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές της ταυτότητας.

Στο οικονομικό περιβάλλον της ΕΖ, στο οποίο εντάχθηκαν χώρες με διαφορετικές προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης, προέκυψαν αναγκαστικά ανισορροπίες στο χρηματοπιστωτικό ισοζύγιο. Αυτή ήταν η βασική συνθήκη που καθιστούσε τη συμμετοχή σε μια νομισματική ένωση θελκτική για οικονομίες με διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης.

Οι ανισορροπίες στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στην πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία αποτελούσαν συνέπειες της οικονομικής συμβίωσης στην ΕΖ. Πρόκειται για αντίφαση που απορρέει από την ίδια τη δομή της ΕΖ και συνδέεται άμεσα με την ισχυρή καπιταλιστική ανάπτυξη (πριν από την κρίση) στις χώρες με εμπορικά ελλείμματα.⁹ Κάτι τέτοιο σημαίνει βέβαια ότι, με όλους τους άλλους παράγοντες σταθερούς, οι καθαρές εισαγωγές (ή το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών) αποτελεί το μέγεθος που θα προσαρμοστεί στις χρηματοπιστωτικές ροές κεφαλαίου κατά τη διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης (των επιπέδων ανάπτυξης και των ποσοστών κέρδους) των οικονομιών – και όχι το αντίθετο.

Τα μεγέθη που παρουσιάζονται στον *Πίνακα 1* είναι ενδεικτικά. Σε γενικές γραμμές, οι χώρες της λεγόμενης ευρωπαϊκής «περιφέρειας» περιόρισαν σημαντικά σε πραγματικούς όρους την «ψαλίδα» του κατά κεφαλήν ΑΕΠ που τις χώριζε από τις πιο προηγμένες χώρες του ευρωπαϊκού «κέντρου» (το μέγεθος αυτό σε καμία περίπτωση δεν μεταφράζεται σε κοινωνική ευημερία), ενώ σημείωσαν υψηλότερα μέσα ποσοστά κέρδους τα οποία και συνοδεύτηκαν από αντίστοιχα υψηλότερους ρυθμούς κεφαλαιακής συσσώρευσης. Την ίδια στιγμή, είναι φανερό ότι οι ενισχυμένοι ρυθμοί μεγέθυνσης στην «περιφέρεια» επέφεραν υψηλότερα επίπεδα εγχώριας ζήτησης και πληθωρισμού (οι

⁹ Βλ. αναλυτικά Γ. Μηλιός, Γ. και Δ.Π. Σωτηρόπουλος (2011), *Ιμπεριαλισμός, Χρηματοπιστωτικές Αγορές, Κρίση*, Αθήνα: Νήσος και D. P. Sotiropoulos, J. Milios, and S. Lapatsioras (2013), *A Political Economy of Contemporary Capitalism and Its Crisis: Demystifying Finance*, London and New York: Routledge.

περιπτώσεις της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Ιρλανδίας είναι οι πλέον χαρακτηριστικές).

Πίνακας 1

Μεταβολή του ΑΕΠ και της εγχώριας ζήτησης σε πραγματικούς όρους για διάφορες χώρες κατά την περίοδο 1995-2008

	Ελλάδα	Γερμανία	Ιταλία	Ισπανία	Ολλανδία	Ιρλανδία
ΑΕΠ	61,0 %	19,5%	17,8 %	56,0 %	42,0%	124,1 %
ιδιωτική κατανάλωση	55,7 %	12,3%	19,6 %	55,3 %	33,1%	104,5 %
συνολική επένδυση	102,8%	18,8%	31,6 %	95,2 %	56,3%	130,5 %
δημόσια κατανάλωση	51,1 %	14,7%	21,5 %	74,8 %	41,4%	97,3%
όγκοι εξαγωγών	131,4%	159,0 %	34,0 %	115,1 %	114,1 %	232,3 %
όγκοι εισαγωγών	123,1%	115,5 %	56,7 %	174,1 %	117,8 %	222,4 %
δείκτες τιμών καταναλωτή	66,4 %	22,2%	37,3 %	47,5 %	33,1%	47,2%
ισοζύγιο τρέχουσών συναλλαγών (2008) % ΑΕΠ	- 14,6 %	+6,7 %	- 3,4%	- 9,6%	+4,8 %	-5,2%

Πηγή: ΟΟΣΑ (2009) [υπολογισμοί δικοί μας]

Στο διάστημα 1996-2008 η Ελλάδα σημείωσε πραγματική αύξηση του ΑΕΠ κατά 61,0%, η Ισπανία κατά 56,0% και η Ιρλανδία κατά 124,1% σε αντίθεση με τις περισσότερο αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη Γερμανία ήταν 19,5%, για την Ιταλία 17,8% και για την Γαλλία 30,8%.

Οι χώρες που σημείωσαν υψηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης κατά βάση κατέληξαν με σημαντικά ελλείμματα στις τρέχουσες συναλλαγές. Την ίδια στιγμή παρουσίασαν υψηλότερα επίπεδα πληθωρισμού, γεγονός που φαίνεται να είχε κάποιες συνέπειες τόσο στις τιμές εισαγωγών όσο

και στις τιμές εξαγωγών. Αξίζει να σημειώσουμε ότι κατά την ίδια ακριβώς περίοδο η μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας, σε αντίθεση με αρκετές από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές οικονομίες, βασίστηκε περισσότερο στη σημαντική πραγματική αύξηση του παγίου κεφαλαίου (102,8%) και στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας και λιγότερο στην κρατική κατανάλωση.

Με το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008 οι «ελλειμματικές» χώρες της ΕΕ ήταν εκείνες που μπήκαν τελευταίες στο χορό της κρίσης, όταν ο καπιταλισμός εισήλθε στη φάση της ανατιμολόγησης του κινδύνου και το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα αποδείχθηκε ιδιαίτερα εύαλωτο, κυρίως στις «πλεονασματικές» χώρες.

Με δεδομένη την πολιτική στρατηγική της ΕΖ, δηλαδή το γεγονός ότι η ΕΚΤ δεν λειτουργεί ως δανειστής τελευταίας καταφυγής για τα κράτη-μέλη της ΕΖ, η επανατιμολόγηση του χρηματοπιστωτικού κινδύνου οδήγησε σε ραγδαία μείωση των κεφαλαιακών ροών προς τις μέχρι τότε ταχέως αναπτυσσόμενες χώρες με ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι δημοσιονομική κρίση που ακολούθησε αντιμετωπίστηκε με τις πολιτικές των Μνημονίων. Γίνεται φανερό ότι οι πολιτικές που ξεκινούν με σύνθημα «είμαστε σπάταλοι», «δεν τα καταφέραμε», «ζούμε πάνω από τις δυνατότητές μας» στοχεύουν στο ξεπέρασμα της κρίσης μέσα από την επίθεση στην εργασία, γεγονός που οδηγεί σε πτώση της κατανάλωσης των νοικοκυριών (εργατικών εισοδημάτων), εκκαθάριση των λιγότερο αποδοτικών κεφαλαίων, ανεργία και ύφεση.

Ως αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής, επιτεύχθηκε μία μικρή αύξηση στις εξαγωγές και μία σημαντική πτώση των εισαγωγών (εξαιτίας της δραστηκής υποχώρησης των εισοδημάτων). Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ

βελτιώθηκε από -10,1% το 2010 σε +0,9% το 2014 (και εκτιμάται σε +0,7 το 2015).¹⁰

Πρέπει να πανηγυρίζουμε για την «αυξημένη ανταγωνιστικότητα της οικονομίας μας»;

3. Η αιτιώδης αλληλεξάρτηση μεταξύ οικονομικής κρίσης και λιτότητας

Η λιτότητα δεν είναι ούτε μια «εσφαλμένη», ούτε μια «ορθή» πολιτική. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μια πολιτική που προωθεί τα (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά) συμφέροντα ορισμένων κοινωνικών ομάδων, σε αντίθεση με άλλες, ειδικά μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Οι οικονομικές κρίσεις εκδηλώνονται όχι μόνο με την έλλειψη ενεργού ζήτησης, αλλά κυρίως με τη μείωση της κερδοφορίας του επιχειρηματικού (καπιταλιστικού) κόσμου. Η λιτότητα αποτελεί μια στρατηγική για την αύξηση και πάλι του ποσοστού κέρδους του κεφαλαίου.

Η λιτότητα αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του νεοφιλελευθερισμού. Στην επιφάνεια, λειτουργεί ως στρατηγική για τη μείωση του επιχειρηματικού κόστους: Μειώνει το κόστος εργασίας του ιδιωτικού τομέα, αυξάνει τα κέρδη ανά μονάδα κόστους (εργασίας) και ως εκ τούτου αυξάνει το ποσοστό κέρδους.¹¹ Συμπληρώνεται από την οικονομία

10 The World Bank, “Current account balance (% of GDP”:
<http://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS>

International Monetary Fund, *World Economic Outlook*, October 2015:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/pdf/text.pdf>

11 Ακούγεται, λοιπόν, παράλογο να καλεί κάποιος την τάξη των καπιταλιστών, να προσφέρουν χρήματα στους εργαζομένους τους, ώστε να μπορούν αυτοί στη συνέχεια να αγοράζουν περισσότερα από τα προϊόντα τους!

στη χρήση «υλικού κεφαλαίου» (μια ακόμα πολιτική «συρρίκνωσης της ζήτησης»!) και από θεσμικές αλλαγές που ενισχύουν αφενός την κινητικότητα και τον ανταγωνισμό των κεφαλαίων και αφετέρου την ισχύ των διευθυντών στο εσωτερικό της επιχείρησης και των κατόχων χρηματοπιστωτικών τίτλων στο εσωτερικό της κοινωνίας. Όσον αφορά δε τη δημοσιονομική εξυγίανση, η λιτότητα δίνει προτεραιότητα στις περικοπές των δημοσίων δαπανών. Αυτό επιφέρει συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, δηλαδή μείωση του έμμεσου μισθού των εργαζομένων, με παράλληλη μείωση των φόρων επί του κεφαλαίου, αλλά και σταδιακή μείωση της όποιας προοδευτικότητας στον φόρο εισοδήματος.

Όμως, ό,τι αποτελεί (εργασιακό) κόστος για το κεφάλαιο, συνιστά το εισόδημα για την κοινωνική πλειοψηφία των μισθωτών εργαζομένων, δηλαδή ζήτημα διατήρησης ορισμένου βιοτικού επιπέδου. Αυτό αφορά και το κοινωνικό κράτος, οι υπηρεσίες του οποίου εκτός του ότι αποτελούν κόστος για τους φορολογούμενους, συνιστά σημαντική μορφή έμμεσου, «κοινωνικού μισθού».

Γίνεται έτσι φανερό ότι η λιτότητα αποτελεί μια ταξική στρατηγική που εξυπηρετεί με αποκλειστικό τρόπο τα συμφέροντα του κεφαλαίου σε βάρος των εργαζομένων, συνταξιούχων, αυτοαπασχολούμενων, ανέργων αλλά και των κοινωνικά αδύναμων ομάδων. Μακροπρόθεσμος στόχος της είναι να διαμορφώσει και να επιβάλει ένα μοντέλο εργασιακών σχέσεων με συρρικνωμένα δικαιώματα και λιγότερες κοινωνικές παροχές για τους εργαζόμενους, με χαμηλότερους και «ευέλικτους» μισθούς και με εκμηδένιση της διαπραγματευτικής δύναμης των μισθωτών απέναντι στους εργοδότες και τις οργανώσεις τους.

Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος που οι πολιτικές λιτότητας εφαρμόζονται με τον πλέον «δογματικό» τρόπο στην ΕΕ. Το λεγόμενο «ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο» αποτελεί, ιδίως μετά την κρίση του

2008, τροχοπέδη για την αποκατάσταση και αύξηση της κερδοφορίας του κεφαλαίου. Οι κυρίαρχες τάξεις και οι πολιτικές ελίτ σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες έχουν συνολομολογήσει να το κατεδαφίσουν.¹²

Η λιτότητα οδηγεί βεβαίως σε οικονομική ύφεση. Αλλά η ύφεση ασκεί πίεση σε κάθε ιδιώτη επιχειρηματία, τόσο στον καπιταλιστή όσο και στον μικροεπιχειρηματία, στην κατεύθυνση μείωσης όλων των δαπανών του. Ωθείται στο να επιδιώξει την εξαγωγή περισσότερης απόλυτης υπεραξίας, δηλαδή να επιχειρήσει να παγιώσει υψηλά ποσοστά κέρδους μέσα από τη μείωση των μισθών, την εντατικοποίηση της εργασιακής διαδικασίας, ακόμα και την παραβίαση εργασιακών κανονισμών και την καταπάτηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων κλπ.

Στην προοπτική των συμφερόντων του μεγάλου κεφαλαίου, η ύφεση επιτρέπει να τεθεί σε κίνηση μια «διαδικασία δημιουργικής καταστροφής». Πρόκειται για την αναδιανομή του εισοδήματος και της εξουσίας προς όφελος του κεφαλαίου με παράλληλη συγκέντρωση πλούτου. Μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, ιδίως στο λιανικό εμπόριο, «εκκαθαρίζονται» από τις μεγάλες επιχειρήσεις και από εμπορικά κέντρα.

Η διαδικασία «δημιουργικής καταστροφής» δημιουργεί έτσι τις προϋποθέσεις για το ξεπέρασμα της καπιταλιστικής κρίσης, για ένα νέο ανοδικό κύκλο κεφαλαιακής συσσώρευσης: Μέσα από την ανάκαμψη της κερδοφορίας και τη συγκέντρωση-συγκεντροποίηση του κεφαλαίου, μέσα από την «απελευθέρωση» του κεφαλαίου από τα «δεσμά» των εργασιακών δικαιωμάτων και των μέτρων κοινωνικής προστασίας που κατακτήθηκαν από την εργατική τάξη στο παρελθόν, με τους αγώνες της.

12 «Το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο έχει ήδη τελειώσει», Μάριο Ντράγκι στη *Wall Street Journal*, 24/2/2012, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052970203960804577241221244896782>

Η στρατηγική αυτή έχει τη δική της ορθολογικότητα, η οποία δεν είναι εντελώς προφανής με μια πρώτη ματιά. Αντιλαμβάνεται την κρίση ως ευκαιρία για μια ιστορική αλλαγή των συσχετισμών δύναμης προς όφελος της καπιταλιστικής εξουσίας, υπάγοντας τις ευρωπαϊκές κοινωνίες στις απαιτήσεις της απρόσκοπτης λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών αγορών, επιχειρώντας έτσι να θέσει όλες τις επιπτώσεις της συστημικής καπιταλιστικής κρίσης στους ώμους των εργαζομένων.

4. Λιτότητα και δημόσιο χρέος

Η θεσμική διάρθρωση της Ευρωζώνης (EZ) ενισχύει σκόπιμα τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) δεν λειτουργεί ως δανειστής τελευταίας καταφυγής για τις χώρες-μέλη της (δεν δανείζει άμεσα τα κράτη-μέλη της EZ). Σε μια συγκυρία δημοσιονομικής δυσχέρειας, η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας καθίσταται πρόσφορο μέσο για την εξασφάλιση της αναγκαίας ρευστότητας, ώστε το Δημόσιο να συνεχίσει απρόσκοπτα αποπληρώνει τις οφειλές προς τους κατόχους κρατικών ομολόγων του.

Οι κυβερνώσες ελίτ όλων των χωρών της EZ είχαν, επομένως, υποβάλει οικειοθελώς τον εαυτό τους σε έναν υψηλό κίνδυνο χρεοστασίου, προκειμένου να παγιώσουν τις νεοφιλελεύθερες στρατηγικές. Με άλλα λόγια, είχαν από κοινού αποφασίσει να εκμεταλλευτούν τις κρίσεις ως μέσο για την περαιτέρω ενίσχυση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών.

Αυτό σημαίνει ότι οι πολιτικές λιτότητας όχι μόνον αδυνατούν αλλά ούτε καν επιδιώκουν να επιλύσουν το πρόβλημα του υπερβολικού εξωτερικού χρέους στην EZ. Οι στρατηγικές λιτότητας χρησιμοποιούν το

κρατικό χρέος ως μέσο για την ενίσχυση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην Ευρώπη.

Από τεχνική άποψη, υπάρχουν τρεις εναλλακτικές λύσεις για το πρόβλημα του χρέους: (i) Σημαντικά μακροχρόνια πρωτογενή πλεονάσματα, τα οποία όμως δεν είναι επιτεύξιμα ενόσω υπάρχει μείωση εισοδημάτων, οικονομική ύφεση και συρρίκνωση της ζήτησης λόγω των προγραμμάτων λιτότητας, (ii) ονομαστικά ποσοστά μεγέθυνσης που να είναι υψηλότερα από τα επιτόκια εξυπηρέτησης του χρέους, κάτι που επίσης δεν μπορεί να επιτευχθεί στις παρούσες οικονομικές και θεσμικές συνθήκες στην ΕΕ, (iii) «ανορθόδοξες» πολιτικές και αναδιάρθρωση του χρέους.

Είναι προφανές ότι μια αποτελεσματική λύση για το πρόβλημα του κρατικού χρέους απαιτεί την προαναφερθείσα αναδιάρθρωσή του μέσα από αντισυμβατικές πολιτικές.

Μετά από την κρίση, οι νομισματικές πολιτικές των περισσότερων αναπτυγμένων καπιταλιστικών οικονομιών θεωρούνται ευρέως ως «ανορθόδοξες». Η ΕΚΤ, όπως και οι λοιπές κεντρικές τράπεζες ακολούθησαν μετά την κρίση «ανορθόδοξες» νομισματικές πολιτικές, εφαρμόζοντας το ευρύτερο φάσμα πολιτικών που τους επέτρεπε ο προϋπολογισμός τους. Η ΕΚΤ διεύρυνε τον προϋπολογισμό της, συμμετέχοντας σε αναχρηματοδοτήσεις μεγάλης κλίμακας. Αυτό σημαίνει ότι δόθηκε στο χρηματιστικό τομέα ρευστότητα που αντιστοιχεί στην ποσοτική χαλάρωση (quantitative easing) που πραγματοποίησε η Fed και η Bank of England.

Ωστόσο, μια ανορθόδοξη νομισματική πολιτική μπορεί να είναι δραστική μόνον εάν υλοποιείται από *συμβατικές* κεντρικές τράπεζες.

Αντίθετα με τη Fed και ή την Bank of England, η ΕΚΤ, προκειμένου να μην παραβιάσει το νεοφιλελεύθερο θέσφατο του «ηθικού κινδύνου», έχει αυτοπαγιδευτεί σε παρεμβάσεις μεγάλου μεγέθους αλλά πολύ

περιορισμένων αποτελεσμάτων. Καλείται να παίξει έναν ανορθόδοξο ρόλο ενώ στερείται των πάγιων θεσμικών εργαλείων μιας συμβατικής κεντρικής τράπεζας.

Αυτά τα μέσα παροχής ρευστότητας στο χρηματοπιστωτικό τομέα απορροφήθηκαν αρχικά από τραπεζικά συστήματα στη λεγόμενη ευρωπαϊκή «περιφέρεια». Ωστόσο, η ρευστότητα αναζητά ασφαλείς προορισμούς και μεταφέρεται στις «κεντρικές» οικονομίες, όπως δείχνουν οι μειώσεις των καταθέσεων και οι συσσωρευμένες ανισορροπίες στο διευρωπαϊκό σύστημα πληρωμών (TARGET2). Μεγάλα τμήματα αυτής της ρευστότητας επανακάμπτουν ως καταθέσεις μιας ημέρας (overnight) στην ΕΚΤ. Είναι προφανές ότι το πρόγραμμα για αγορά ομολόγων από την ΕΚΤ και για παροχή ρευστότητας στον τραπεζικό τομέα δεν είναι επαρκή μέτρα για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της ύφεσης και των χαμηλών ρυθμών μεγέθυνσης. Τα διαφορετικά πιστωτικά επίπεδα που διαμορφώνονται στη ΕΖ υπονομεύουν τα αποτελέσματα των νομισματικών επεμβάσεων της ΕΚΤ.

Η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ δεν είναι αρκετά επεκτατική ούτε επαρκώς ανορθόδοξη και εφαρμόζεται σε ένα ετερογενές πλαίσιο που υπονομεύει τη δραστικότητά της και δεν έχει σημαντικά αποτελέσματα στη ζήτηση, στην ανάπτυξη και στην απασχόληση. Αυτή η κατάσταση προσφέρεται μόνο για τη συνέχιση των πολιτικών λιτότητας που αναδιοργανώνουν τις ευρωπαϊκές κοινωνίες με βάση το νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα και τα συμφέροντα του κεφαλαίου.

Μία ριζική μετατόπιση των πολιτικών συσχετισμών είναι αναγκαία για να μεταλλάξει τον οικονομικό ρόλο της ΕΚΤ, ο οποίος θα εξακολουθήσει να παραμένει δεσπότης, υποστηρίζοντας ωστόσο πολιτικές σε μία διαφορετική κατεύθυνση.¹³

¹³ Στο παρελθόν καταθέσαμε μια πρόταση για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους στην ΕΖ, η οποία θέτει ως προϋπόθεση αλλά και συνεπάγεται ως αποτέλεσμα την ευνοϊκή για την εργασία μετατόπιση

5. Για μια στρατηγική υπέρ της εργασίας

Σε όλη την ιστορία του καπιταλισμού η κυρίαρχη μέθοδος εξόδου από την κρίση σύμφωνα με τα συμφέροντα του κεφαλαίου υπήρξε η συρρίκνωση των εργατικών και λαϊκών εισοδημάτων, η μεταφορά πλούτου και ισχύος από τον κόσμο της εργασίας στο κεφάλαιο. Αυτό που σήμερα ονομάζουμε κωδικοποιημένα *λιτότητα!* Εξαιρέσεις, όπως το μεσοπολεμικό New Deal του Φραγκλίνου Ρούσβελτ, υπήρξαν μόνο όταν υφίστατο ο «πολιτικός κίνδυνος» αποσταθεροποίησης του καπιταλιστικού συστήματος.

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται σαφές ότι η διακοπή της λιτότητας, η αύξηση των μισθών, η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας κλπ., δεν μπορεί να είναι ένα απλό θέμα «συνεργασίας μεταξύ της κυβέρνησης, των εργοδοτών και των συνδικάτων» (όπως υποδηλώνει ο Bernanke), αλλά το αποτέλεσμα μιας ριζικής αλλαγής στον κοινωνικό και πολιτικό συσχετισμό δυνάμεων, δηλαδή το αποτέλεσμα της οξυμένης πάλης των εργαζομένων, που από ένα σημείο και μετά λειτουργεί ως «πολιτικός κίνδυνος» για το σύστημα.

Στην Ελλάδα, η αποσύνθεση της μεταπολιτευτικής πολιτικής σκηνής στις εκλογές του Μαΐου 2012 και ακόλουθη η ανάδυση ΣΥΡΙΖΑ, με το ριζοσπαστικό του Πρόγραμμα, μπορούσε να αποτελέσει «πολιτικό

των κοινωνικών συσχετισμών δύναμης. Δείξαμε έτσι ότι το πρόβλημα του δημόσιου χρέους είναι κυρίαρχα πολιτικό, διότι η αντιμετώπισή του προς το συμφέρον των δυνάμεων της εργασίας είναι εφικτή. Βλ. D. P. Sotiropoulos, J. Milios, and S. Lapatsioras (2014), “An Outline of a Progressive Resolution to the Euro-area Sovereign Debt Overhang: How a Five-year Suspension of the Debt Burden Could Overthrow Austerity”, Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper No 819. http://users.ntua.gr/jmilios/wp_819.pdf και Δ. Π. Σωτηρόπουλος, Γ. Μηλιός και Σπ. Λαπατσιώρας: «Το δημόσιο χρέος στον σύγχρονο καπιταλισμό: Το πλαίσιο μιας προοδευτικής πρότασης για τη Ζώνη του ευρώ», *Θέσεις* τ. 129, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2014: 15-63, <http://www.theseis.com/images/stories/t129/theseis129-meleti-2.pdf>

κίνδυνο» για το σύστημα, τη σύγκρουση με το οποίο, ως εκπρόσωπος των συμφερόντων των λαϊκών τάξεων, υποσχόταν να οργανώσει.

Όμως η μετάλλαξη του ΣΥΡΙΖΑ κατά την περίοδο 2012-14, οδηγούσε σ' έναν «ιστορικό συμβιβασμό» που φαντασιωνόταν ότι η κατάργηση της λιτότητας εξέφραζε «τα κοινά συμφέροντα» όλων των Ελλήνων και θα γινόταν δυνατή με βάση την πειστικότητα του επιχειρήματος ότι η λιτότητα αποτελεί «αντιαναπτυξιακή πολιτική».

Για να το διατυπώσουμε διαφορετικά: Αν το πρόβλημα είναι το ξεπέραςμα της ύφεσης και η «παραγωγική ανασυγκρότηση», τότε ολόκληρη η χώρα έχει ένα κοινό συμφέρον: Να επιτύχει η οικονομία «μας» την ανάπτυξη. Ακόμα κι αν στο στόχο αυτό προσθέσουμε διευκρινίσεις του τύπου «με δίκαιο τρόπο» (να πορευτούμε στην ανάπτυξη), η απόδοση από την Αριστερά της πρώτης προτεραιότητας στην «ανάπτυξη» συνεπάγεται την ηγεμονία των αστικών ιδεολογικών μύθων περί κοινού εθνικού συμφέροντος, «εθνικής προσπάθειας» και κοινωνικής ειρήνης, *σε μια συγκυρία που το κεφάλαιο έχει κηρύξει έναν αδυσώπητο πόλεμο στην εργασία.* Με αυτούς τους όρους η *συνθηκολόγηση της Αριστεράς και η αποκοπή της από τα συμφέροντα της εργασίας ήταν προδιαγεγραμμένη.*

Η Αριστερά παραμένει Αριστερά όταν γειώνεται στα εργατικά συμφέροντα για να τα φέρει στο πολιτικό προσκήνιο, όταν συγχωνεύεται με τους αγώνες των εργαζομένων και τα κινήματα.

Ζητούμενο δεν μπορεί να είναι η υποκατάσταση των ταξικών αγώνων και του ταξικού Προγράμματος με ένα κυβερνητισμό «νομισματικής πολιτικής». Προφανώς κανένα νόμισμα δεν είναι φετίχ, αλλά και για κανένα νόμισμα δεν πρέπει να έχουμε αυταπάτες. Το ζήτημα της σύγκρουσης με τις δομές του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού από τη σκοπιά των «κοινωνικών αναγκών» έρχεται πρώτο.

Οι εμπειρίες από τη διαδρομή του ΣΥΡΙΖΑ οδηγούν σε

συμπεράσματα που εντείνουν την πεποίθηση ότι σήμερα απαιτείται αφενός η «συγκέντρωση δύναμης» της Αριστεράς, ως χώρου ιδεών και πολιτικής πρακτικής με αντικαπιταλιστική στρατηγική, μαζικής κοινωνικής απεύθυνσης και οργανωτικής δυνατότητας (ανασύνθεση της μαρξιστικής Αριστεράς), και αφετέρου η επεξεργασία και εμβάθυνση της «μεταβατικής προσέγγισης», ως διαδικασίας που δημιουργεί ρήγματα στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής εδώ και τώρα, σε μια πορεία κλιμάκωσης προς την αντικαπιταλιστική ανατροπή.

General government gross debt - annual data

Percentage of gross domestic product (GDP)

geo	time	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Euro area (19 countries)		68.1	68.4	69.2	67.3	64.9	68.5	78.3	83.8	86	89.3	91.1	92.1
Euro area (18 countries)		68.2	68.5	69.3	67.4	65.1	68.7	78.5	84	86.1	89.5	91.3	92.3
EU (28 countries)		60.7	61.2	61.8	60.4	57.8	61	73	78.4	81	83.8	85.5	86.8
EU (27 countries)		60.8	61.3	61.9	60.5	57.9	61	73.1	78.5	81.1	83.8	85.5	86.8
Belgium		101.1	96.5	94.6	90.9	86.9	92.4	99.5	99.6	102.2	104.1	105.1	106.7
Bulgaria		43.5	35.8	26.6	20.9	16.2	13	13.7	15.5	15.3	17.6	18	27
Czech Republic		28.1	28.5	28	27.9	27.8	28.7	34.1	38.2	39.9	44.7	45.2	42.7
Denmark		46.2	44.2	37.4	31.5	27.3	33.4	40.4	42.9	46.4	45.6	45	45.1
Germany		63	64.7	66.9	66.4	63.6	65	72.5	81	78.4	79.7	77.4	74.9
Estonia		5.6	5.1	4.5	4.4	3.7	4.5	7	6.6	5.9	9.5	9.9	10.4
Ireland		29.9	28.2	26.1	23.6	23.9	42.4	61.8	86.8	109.3	120.2	120	107.5
Greece		101.2	102.7	107.3	103.5	103.1	109.4	126.7	146.2	172	159.4	177	178.6
Spain		47.6	45.3	42.3	38.9	35.5	39.4	52.7	60.1	69.5	85.4	93.7	99.3
France		64.2	65.7	67.2	64.4	64.4	68.1	79	81.7	85.2	89.6	92.3	95.6
Croatia		37.5	39.8	40.7	38.3	37.1	38.9	48	57	63.7	69.2	80.8	85.1
Italy		100.4	100	101.9	102.5	99.7	102.3	112.5	115.3	116.4	123.2	128.8	132.3
Cyprus		63.5	64.5	63.2	59.1	53.9	45.1	53.9	56.3	65.8	79.3	102.5	108.2
Latvia		13.9	14.3	11.8	9.9	8.4	18.7	36.6	47.5	42.8	41.4	39.1	40.6
Lithuania		20.4	18.7	17.6	17.2	15.9	14.6	29	36.2	37.2	39.8	38.8	40.7
Luxembourg		6.4	6.5	6.3	7	7.2	14.4	15.5	19.6	19.2	22.1	23.4	23
Hungary		57.6	58.5	60.5	64.7	65.6	71.6	78	80.6	80.8	78.3	76.8	76.2
Malta		69.1	72	70.1	64.6	62.4	62.7	67.8	67.6	69.8	67.6	69.6	68.3
Netherlands		49.3	49.6	48.9	44.5	42.4	54.5	56.5	59	61.7	66.4	67.9	68.2
Austria		65.5	64.8	68.3	67	64.8	68.5	79.7	82.4	82.2	81.6	80.8	84.2
Poland		46.6	45.3	46.7	47.1	44.2	46.6	49.8	53.3	54.4	54	55.9	50.4
Portugal		58.7	62	67.4	69.2	68.4	71.7	83.6	96.2	111.4	126.2	129	130.2
Romania		21.3	18.6	15.7	12.3	12.7	13.2	23.2	29.9	34.2	37.4	38	39.9
Slovenia		26.7	26.8	26.3	26	22.7	21.6	34.5	38.2	46.4	53.7	70.8	80.8
Slovakia		41.6	40.6	33.9	30.8	29.9	28.2	36	40.8	43.3	51.9	54.6	53.5
Finland		42.8	42.7	40	38.2	34	32.7	41.7	47.1	48.5	52.9	55.6	59.3
Sweden		48.9	47.9	48.2	43.2	38.3	36.8	40.4	37.6	36.9	37.2	39.8	44.9
United Kingdom		37.3	40.2	41.5	42.4	43.5	51.7	65.7	76.6	81.8	85.3	86.2	88.2
Norway		:	:	:	:	:	:	:	:	27.5	29.2	29.3	26.6

:=not available

Source of Data Eurostat

Last update: 11.11.2015

Date of extraction: 16 Nov 2015 12:42:00 CET

Hyperlink to the table: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=teina225>General Disclaimer of the EC website: http://ec.europa.eu/geninfo/legal_notices_en.htm

Short Description: The indicator is defined (in the Maastricht Treaty) as consolidated general government gross debt at nominal (face) value, outstanding at the end of the year in the following categories of government liabilities (as defined in ESA2010): currency and deposits, debt securities and loans. The general government sector comprises the subsectors: central government, state government, local government and social security funds.

Code: teina225

Πίνακας 1: Χρέος ως % του ΑΕΠ για τις χώρες της ΕΕ (2003-2014).